

# Economische politiek voor de jaren negentig

**De toestand van de wereldeconomie is redelijk gunstig. Bedreigingen voor de groei als de schulden crisis en de monetaire instabiliteit zijn beheersbaar gebleken. Voortgaande internationale economische integratie en de technische ontwikkeling bieden nog volop kansen voor verdere economische groei. Tegen deze achtergrond wordt in dit artikel vooruitgekeken naar het economische beleid voor de jaren negentig. Voor alle onderdelen daarvan geldt dat de ruimte voor nationale eigenzinnigheid steeds kleiner wordt en de noodzaak voor internationaal pragmatisme steeds groter.**

**DRS. H.H.F. WIJFFELS\***

In dit artikel wordt het economisch beleid voor de jaren negentig niet primair vanuit een puur wetenschappelijke invalshoek bekeken, voor zover dat ten aanzien van economische politiek al mogelijk zou zijn. Mijn visie op de economie en het beleid in de jaren negentig ontleen ik met name aan mijn ervaringen in het bedrijfsleven en, naar ik hoop, aan een open oog voor maatschappelijke ontwikkelingen. De opbouw van mijn betoog is klassiek. Ik beschouw eerst de te verwachten internationale economische ontwikkelingen en het daarbij behorende beleid en ga vervolgens in op het te voeren beleid in ons eigen land.

## **Internationale economische context**

Drie ontwikkelingen in de wereldeconomie vragen de aandacht: de doorzettende internationalisering van economische processen, de problematiek van de schuldenlanden en de tendens naar steeds meer verzelfstandiging van internationale financiële markten.

Ten eerste de *internationalisatie*. Steeds meer landen nemen in toenemende mate deel aan de internationale handel en zijn onderhevig aan het voortgaande proces van internationale arbeidsdeling en specialisatie. Langs die weg worden groeipotenties losgemaakt, in eerste instantie met name binnen economische blokken die ieder voor zich liberalisatie nastreven.

De totstandkoming van één Europese markt is daar een duidelijk voorbeeld van. Het opheffen van barrières in Europa leidt tot omvangrijke kostenvoordelen. Door het verwijderen van handelsbarrières, productiebelemmeringen, een betere benutting van schaalvoordelen en een scherpere concurrentie kan in betekenende mate extra groei worden gerealiseerd, die voor de middellange termijn op ca. 5% wordt geraamd. Voor de langere termijn kunnen verdere extra groeipotenties worden benut.

Naast West-Europa kunnen in de industriële wereld als andere grote blokken Noord-Amerika en een groep van

landen in het Verre Oosten met Japan als voortrekker worden onderscheiden. Op monetair gebied tekent zich een vergelijkbare blokvorming af; het gaat om de mark-, dollar- en yen-regio's. Economische blokvorming bergt het gevaar in zich dat de betreffende regio's zich steeds meer van elkaar afschermen. Anderzijds hebben dergelijke grote marktgebieden met het reciprociteitsbeginsel een belangrijk instrument in handen om optimale druk op elkaar uit te oefenen ten einde over en weer en ten opzichte van derden tot liberalisatie te komen. Bovendien zullen geleidelijk ook andere, niet onder de geïndustrialiseerde wereld vallende landenblokken, zoals Oost-Europa, economisch belangrijker worden. Per saldo kom ik tot een vrij optimistische kijk op de groei van de wereldhandel in de jaren negentig: een relatief sterke expansie is alleszins mogelijk. Op het daarbij behorende beleidskader kom ik nog terug.

Ten tweede plaats ik enkele kanttekeningen bij de vooruitzichten voor de z.g. *schuldenlanden*. De schulden crisis van 1982 is tot nu toe beheersbaar gebleken. Banken hebben in de afgelopen jaren in toenemende mate voorzieningen getroffen en hun kapitaalbasis versterkt. De rol van multilaterale instellingen bij de verstrekking van nieuw geld is in betekenis toegenomen, zowel rechtstreeks als door middel van garantieverlening. Deze tendens zal in de jaren negentig doorzetten.

Verder is van belang dat thans in de markt oplossingen voor het schuldenvraagstuk worden gevonden. Er is immers handel ontstaan in schulden tegen forse kortingen. De schuldenlanden zullen er in toenemende mate naar streven deze kortingen te gelde te maken. Daarnaast houden deze handel en de omvangrijke getroffen voorzieningen een impliciete erkenning in dat volledige terugbetaling steeds minder realistisch wordt geacht.

Genoemde ontwikkelingen leiden tot de conclusie dat verderop in de jaren negentig de schuldenproblematiek

\* Voorzitter van de Hoofddirectie van Rabobank Nederland. Dit artikel is een bewerking van de voordracht ter gelegenheid van de tweede Tinbergenlezing voor de Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde op 8 oktober 1988 te Den Haag.

---

kan zijn 'opgelost', althans in die zin dat de schuldendienst dan zodanig laag is dat deze geen belemmering meer vormt voor de economische groei en dat de schuldenlanden zich volledig kunnen concentreren op hun ontwikkelingsproces. Beleidsmatig kan dat proces worden bevorderd door liberalisering van de wereldhandel en specifiek IMF-toezicht.

Een derde belangrijk verschijnsel is dat *geglocaliseerde financiële markten* zich geleidelijk zijn gaan verzelfstandigen ten opzichte van de reële wereld. De ineensstorting in het begin van de jaren zeventig van het Bretton-Woodstelsel van vaste wisselkoersen heeft daartoe al een belangrijke aanzet gegeven. Geld wordt steeds meer een 'commodity', handelswaar op zich. Slechts een fractie van de handel op de internationale valutamarkten komt voort uit de behoefte van bedrijven en burgers aan vreemde valuta voor het afwickelen van transacties in de reële sfeer.

Naarmate het koersverloop op financiële markten (van aandelen, obligaties en valuta's) minder door structurele ontwikkelingen in de reële economie wordt bepaald, maar veel meer door korte-termijnverwachtingen over opbrengst- en risicofactoren, dragen de financiële markten steeds minder bij aan evenwichtsherstellende processen in de reële economie. Het bekendste voorbeeld op dit punt is uiteraard het zeer wonderlijke koersverloop van de dollar in de afgelopen jaren. Overigens is ook evident dat onzekerheid over toekomstige wisselkoersverhoudingen en renteniveaus de investeringsgeneigdheid van bedrijven vermindert. In die zin kunnen financiële markten negatief inwerken op de reële economie. Instrumenten, zoals opties en termijncontracten, bieden mogelijkheden om onzekerheden te verminderen, maar kunnen op zich weer fluctuaties op de markten bevorderen c.q. overreacties oproepen.

Wat betekent een en ander voor de economische vooruitzichten? Naar aanleiding van de beurscrisis een jaar geleden heb ik al eerder geconstateerd dat hectische ontwikkelingen op financiële markten de reële economie – gelukkig – niet op een dwaalspoor hebben gebracht. De internationale economie heeft zich integendeel positief ontwikkeld. Ik voel me niet erg thuis bij de onheilsprofeten die koste wat kost een economische crisis voorspellen. Als we met beide benen stevig in de reële wereld blijven staan valt te constateren dat economische, technologische en maatschappelijke factoren wijzen op verdere economische vooruitgang. Economisch is sprake van een sterk verbeterde uitgangspositie ten opzichte van het begin van de jaren tachtig. Op technologische gebied zal een bredere toepassing van belangrijke basisinnovaties stimulerend op de economische vooruitgang werken. In de maatschappij is er een positievere houding ten opzichte van risiconemen zichtbaar, overheden stellen zich realistischer op. Allemaal factoren die gunstig zijn voor de economische ontwikkeling. Daarbij blijft uiteraard sprake van risico's, die vooral voortvloeien uit de (her)financiering van de omvangrijke, vooralsnog groeiende, buitenlandse schuld van de Verenigde Staten.

---

## **Internationaal beleidskader**

---

Ik wil niet uitweiden over het gewenste beleid in de Verenigde Staten, waar na de presidentsverkiezingen vooral politieke daadkracht noodzakelijk is om een vertrouwenwekkend pakket maatregelen te nemen dat het begrotingstekort terugdringt. Mijn aandacht richt zich nu vooral op het volgende. Bij de beleidsvorming in de jaren negentig behoort centraal te staan dat de toegenomen internationalisering van goederen- en dienstenmarkten en de globalisering van financiële markten betekent dat de mogelijkheden

---

voor economische vooruitgang meer dan ooit in een mondiale context moeten worden gezien. Bij mondiale markten hoort een mondiaal kader. De grote uitdaging voor de jaren negentig is het vrijmaken van groeipotenties en het organiseren van stabiliteit ten einde die potenties tot ontwikkeling te brengen.

De GATT biedt het belangrijkste mondiale kader voor een beleid gericht op het afbreken van handelsbeperkingen. Mede door uitruil van beschermende maatregelen tussen de economische regio's kan de nodige welvaarts groei worden vrijgemaakt. Beschermde markten houden immers nog forse inefficiënties in stand. Zo is het relatief lage levenspeil in Japan de prijs die moet worden betaald voor de nog omvangrijke bescherming van de eigen markt. Als door het afbouwen van beschermende marktmaatregelen verdere mogelijkheden voor welvaartsverhoging op wereldniveau worden benut, worden ook voorwaarden geschapen om de derde wereld sneller 'in de schulden' te laten groeien. Zo'n beleid is derhalve niet alleen voor de geïndustrialiseerde wereld, maar zeker ook voor de derde wereld van belang.

Om de aldus vrij te maken groeipotenties te realiseren is voorts 'het organiseren van stabiliteit' op financiële markten van belang. Door de internationalisatie en liberalisatie van deze markten is er een reguleringsvacuüm ontstaan, waardoor speculanten vrij hun gang kunnen gaan en hun activiteiten een industrie op zich zijn geworden. In het kader van de G-5 en G-7 zijn in het recente verleden acties ondernomen (Plaza- en Louvre-akkoord) om deze speculaties de wind uit de zeilen te nemen. Dit soort van overeenkomsten of intenties hebben echter in hoge mate een ad hoc karakter, terwijl ook van enige vrijblijvendheid c.q. onmacht bij de uitvoering sprake was.

Het is wenselijk dat nu wordt gewerkt aan een verdergaande ordening in het internationale financiële bestel. Daarin past een verdere uitbouw van het EMS en als het even kan de totstandkoming van een onafhankelijke Europese centrale bank. Daarbij behoort een dusdanige beleidsharmonisatie dat wisselkoersfluctuaties tussen de munten van de EG-lidstaten steeds meer uitzondering worden en op den duur zelfs worden uitgesloten. Parallel daaraan moet de vraag gesteld worden of we wat betreft de dollar, yen en mark (als leidende Europese valuta) in de jaren negentig niet weer toe zijn aan een stelsel van veel minder fluctuerende wisselkoersen. Ik weet niet of de tijd er spoedig rijp voor zal zijn. Ik weet wel dat een beleid waarmee speculatieve bewegingen op financiële markten worden afgeremd en waarmee een grotere stabiliteit op deze markten wordt bereikt in hoge mate gewenst is. Het geld moet zijn eigenlijke functie vervullen: een ruilmiddel en stabiele rekeneenheid, faciliterend werkend voor reële economische transacties en investeringen. Als financiële markten in hoge mate een wereld op zich zijn, levert dat grote en te vermijden risico's op voor de economie.

De geschetste behoefte aan een mondiaal kader voor het monetaire beleid past bij de internationalisering van het toezicht op het bankwezen. De recent tot stand gekomen Bazelse solvabiliteitsrichtlijnen voor het internationaal opererende bankwezen vormen een belangrijke aanzet tot regelgeving op wereldschaal. Het bakent een 'level playing field' af voor spelers op de internationale financiële markten en leidt tot grotere stabiliteit, zodat de spelers bij enige tegenwind niet direct omvallen.

## Economisch beleid in Nederland

Volgens de huidige inzichten voor de middellange termijn tekent zich een tienjaarsperiode af (1983-1992) met globaal 2 à 2,5% groei per jaar, zonder noemenswaardige conjuncturele uitslagen. Bij zo'n matige, maar stabiele groei is er minder reden voor conjunctuurschommelingen door verhitting of overcapaciteit. Op zich is dat, gegeven de noodzaak in de jaren tachtig om de beleidsfouten uit de jaren zeventig te herstellen c.q. op te ruimen, nog niet zo'n slecht resultaat. Ik zie thans geen redenen waarom dit beeld in grote lijnen ook niet voor latere jaren zou kunnen worden doorgetrokken.

Additionele groei-impulsen kunnen ontstaan vanuit het eerder geschetste internationale kader, mits daar in ons land adequaat op wordt ingespeeld. Dan moet in de jaren negentig weer geleidelijk een groei van ten minste 3% per jaar mogelijk worden. Een dergelijk groeitempo is ook gewenst met het oog op een stabiele maatschappelijke ontwikkeling in de jaren negentig; in het bijzonder voor het oplossen van de nog steeds omvangrijke werkloosheid. Volstrekt helder is dat de Europese eenwording en de verdere globalisering van markten een erosie van de nationale bevoegdheden op macro-economisch en monetair terrein betekenen. De nationale staat als overheersend integratiekader is in snel tempo terrein aan het verliezen. De inperking van nationale beleidsruimte komt het meest duidelijk tot uitdrukking in het gegeven dat het geïsoleerd nationaal hanteren van instrumenten die aangrijpen aan de vraagzijde van het economisch proces vrijwel onmogelijk wordt.

Het economisch beleid in een land als het onze zal zich daarom moeten concentreren op het functioneren van de aanbodzijde, met een open oog voor de internationale verwevenheid van de nationale economie. Gegeven de toenemende competitie tussen landen en regio's op de ene grote markt, wordt het referentiepunt voor het beleid steeds scherper toegespitst op de vraag: 'hoe aantrekkelijk is het naar verhouding om in ons land te werken en te investe-

ren?'. Dat betekent weer dat het beleid zich met name moet richten op het scheppen van gunstige omstandigheden voor de inzet van arbeid en kapitaal.

Van uitermate grote betekenis is in dit kader de noodzaak van consistentie in het beleid. De economische ontwikkeling hangt sterk af van de omvang van de bedrijfsinvesteringen. En het investeringsgedrag hangt weer sterk samen met de factor vertrouwen. Daarvoor is beleidsconsistentie nodig. Men moet weten waar men aan toe is. Het beleid moet het marktproces niet extra belasten met additionele onzekerheden.

Een consistente economische politiek betekent in essentie het doortrekken van de sinds 1982 gevolgde beleidslijnen. Een wezenlijk alternatief daarvoor is mijns inziens niet voorhanden. Uiteraard zal daarbij op onderdelen sprake kunnen zijn van aanscherping en accentverschuivingen. Het gaat er echter vooral om dat verder gewerkt wordt aan het scheppen van een financieel gezond macro-economisch kader. Wij kunnen ons op geen enkele wijze experimenteren als uit de jaren zeventig meer veroorloven. Een fout beleid zal sneller dan toen worden afgestraft.

Een voorbeeld van een aan te scherpen beleids onderdeel betreft het milieubeleid, dat overigens ook duidelijk in een internationale context moet worden geplaatst. Het WRR-rapport *Ruimte voor groei* heeft aannemelijk gemaakt dat meer aandacht voor het milieu niet per se strijdig is met meer economische groei. Vanuit die optiek zijn er geen motieven die zich verzetten tegen een, overduidelijk noodzakelijke, krachtige aanpak. Een zo veel mogelijk marktconform instrumentarium (waarbij via heffingen maatschappelijke kosten in de kostprijs van producten worden verwerkt) biedt mijns inziens de beste perspectieven.

Na deze algemene inkadering van het te voeren beleid ga ik nu specifiek in op diverse onderdelen. Achtereenvolgens betreft dat het begrotingsbeleid, het loon- en prijsbeleid, het werkgelegenheidsbeleid en het monetaire beleid.

### Het begrotingsbeleid

Het ziet er naar uit dat de doelstelling voor het financieringstekort (5% van het nationale inkomen voor het rijk) in 1990 wordt gehaald. Dat betekent niet dat vervolgens ontspannen kan worden achterovergeleund. Een verdere verlaging is geboden. Niet alleen omdat een structureel evenwichtig financieringstekort lager ligt dan het genoemde niveau, maar ook omdat er een 'inhaal' ten opzichte van de jaren tachtig moet plaatsvinden. De jaren negentig zijn opgezadeld met een omvangrijke staatsschuld, sterk oplopende herfinancieringsinspanningen en zeer hoge rentelasten. De vergelijking van Domar leert dat zolang de reële rente uitgaat boven de volumegroei van het nationaal inkomen, bij een gelijkblijvend financieringstekort de rentelasten in procenten van het nationaal inkomen onverkort blijven doorstijgen. Ook dat pleit voor een verdere verlaging van het tekort. Ik denk aan een doelstelling van 2,5% voor het rijk in 1995. Dan ligt op termijn een daling van staatsschuld en rentelasten als aandeel van het nationaal inkomen in het verschiet.

Veel is gediscussieerd over de afweging van verlaging van het financieringstekort versus lastenverlichting. Het is een verademing dat het beleid van het huidige kabinet nu zover is dat beide tegelijk kunnen worden verwezenlijkt. Dat werd, gegeven het niveau en de ontwikkeling van tarieven in andere Europese landen, ook de hoogste tijd. We gaan nu wat meer in de pas lopen, maar erg laat en we hebben dan ook een behoorlijke afstand te overbruggen.

Illustratief voor de hoge lasten is de marginale wig voor de modale werknemer die inclusief pensioenpremie ca. 70% bedraagt. Anders gezegd:  $f$  1 netto inkomensverhoging voor de modale man kost zijn werkgever ruim  $f$  3. Dit soort verhoudingen betekent bepaald geen aanmoediging

voor de inzet van arbeid. Hiermee valt bij voorbeeld alleszins te verklaren waarom met name ook veel overwerk (waarbij die marginale tarieven gelden) in het zwarte circuit wordt verricht. Langs legale weg is het voor de werkgever, noch de werknemer aantrekkelijk te maken. Een doelstelling zou kunnen zijn dat deze marginale wig in de loop van de jaren negentig wordt teruggebracht naar bij voorbeeld 50%.

Is deze weg begaanbaar? Ik wil in dit verband met name op twee elementen de aandacht vestigen. Ten eerste daalde in de afgelopen jaren de collectieve-uitgavenquote van ruim 71% van het nationale inkomen in 1983 tot naar raming ca. 63% in 1989. Op basis van de middellange termijnramingen van het CPB valt een verdergaande jaarlijkse daling van de uitgavenquote met ruim 1% tot 1992 te becijferen zonder dat extra bezuinigingen of reële inkomensdalingen voor overheidspersoneel of uitkeringsgerechtigden nodig zijn. Deze ontwikkeling kan zich ook in de jaren daarna endogeen doorzetten, op voorwaarde dat strikt de hand wordt gehouden aan eenmaal overeengekomen uitgaventotalen. Dit betekent dat zelfs zonder extra beleidsinspanningen de uitgavenquote zich midden jaren negentig royaal onder de 60% kan bevinden. Daaruit ontstaat op zich al ruimte voor verdere verlaging van het financieringstekort en belastingverlaging. Een belastingverlaging die overigens mede nodig is om bij handhaving van het nominale niveau van sociale zekerheidsuitkeringen de koopkracht van uitkeringsgerechtigden ten minste veilig te stellen. Zo'n beleid werkt aan twee kanten (lasten en uitgaven) in de goede richting en veronderstelt een inflatiepercentage dat binnen de perken blijft.

Verder zou ik nadrukkelijk de aandacht willen vragen voor de voorstellen van de SER betreffende 'balansverkorting': het tegelijkertijd over een breed front verlagen van subsidies, aftrekposten en belastingtarieven. De gegevens van het Sociaal Cultureel Planbureau en het Centraal Bureau voor de Statistiek die hierover in het SER-rapport over het middellange-termijnbeleid 1988-1992 zijn verzameld, zijn uitermate onthullend. De analyse heeft betrekking op aftrekposten en inkomensoverdrachten van totaal f 32 miljard. Als we bepaalde subsidieregelingen buiten beschouwing laten, waarvan een vermindering te eenzijdig inkomenseffecten aan de onderkant zou oproepen (m.n. gezondheidszorg en maatschappelijk werk), dan resteert f 26 miljard. Om de gedachten te bepalen, en dan volg ik De Kam in *ESB* van 29 juli 1988, zou een beperking met 25% kunnen worden doorgevoerd, waarmee f 6,5 miljard voor tariefsverlaging beschikbaar komt. Dat is voldoende om alle tariefpercentages van het Oort-tarief met 3%-punten te verlagen.

Uiterst opmerkelijk is nu dat de gegevens in het SER-rapport indiceren dat er als gevolg van een dergelijke 'grote uitruil' geen dramatische verschuivingen in de inkomensverdeling zullen plaatsvinden. Dat komt omdat de in het rapport onderscheiden inkomensklassen met onderling nauwelijks afwijkende effecten als gevolg van vermindering van subsidies en aftrekposten te maken krijgen; het gaat om 2 à 2,5% van het bruto inkomen voor de meeste inkomensklassen, wat tamelijk eenvoudig via belastingverlaging kan worden gecompenseerd. Alleen de huishoudens in de laagste-inkomensgroep worden relatief wat meer getroffen door de verlaging van subsidies. De daaruit voortvloeiende ongewenste effecten aan de onderkant van het inkomensgebouw lijken zonder veel problemen te kunnen worden gerepareerd door de vormgeving van de verlaging van de tarieven van de loon- en inkomstenbelasting.

Wat leert ons deze analyse? Vooral dat de beoogde inkomenseffecten van diverse subsidies en aftrekposten als we ze integraal bezien niet worden bereikt. Het overgrote deel komt ten goede aan midden- en hogere inkomens.

Wel heeft een en ander geleid tot allerlei substitutie-effecten, die de optimale allocatie kunnen verstoren. Verder betekent dit rondpompen van geld een geweldige administratieve last voor de burger en overheid. Er is in feite sprake van maatschappelijke verspilling. Het pleidooi voor een 'grote uitruil' tussen subsidies en belastingen past in een benadering waarbij de inzet van schaarse overheidsmiddelen scherper wordt gericht op degenen die het echt nodig hebben. Dit laatste zou ook moeten gebeuren voor de inkomens die ten laste komen van de collectieve sector. Aangrijpingspunten voor beperking van sociale uitgaven liggen eerder bij scherpere toegangscriteria, dan bij nominale niveaus van uitkeringen. Internationale vergelijking leert dat de relatief ruime kwalificatienormen in ons land de belangrijkste verklaring vormen voor onze relatief grote collectieve sector.

Een enkele opmerking over de overheidsuitgaven voor infrastructuur. Naast de meer klassieke voorzieningen spelen daarbij voorzieningen die kennisintensieve productie mogelijk maken (zoals telecommunicatiefaciliteiten en de verspreiding en toepassing van wetenschappelijk onderzoek) een steeds grotere rol. Een adequaat niveau van infrastructuurle voorzieningen is absolute voorwaarde voor economische vooruitgang. Op sommige punten is in ons land een achterstand in te halen. Meer aandacht en meer middelen voor infrastructuurle voorzieningen zijn geboden. Het is, gegeven ook de discussie rond de 'road pricing' en toltunnels, echter zeer de vraag of particuliere financiering hierbij een rol van betekenis kan spelen. Het is dan ook de vraag of het politieke besluitvormingsproces waarbij op de begroting investeringen en lopende uitgaven bij elkaar worden geteld en tegen elkaar afgewogen, niet aan heroverweging toe is. Hoewel daaraan ook wel bezwaren zijn verbonden, zou een (eventueel geleidelijke) terugkeer naar het systeem van de gewone en buitengewone dienst kunnen worden overwogen. Dan wordt een meer eigenlijke afweging van investeringsuitgaven mogelijk. Voor de gewone dienst zou een sluitende begroting dan uitgangspunt kunnen zijn.

### **Loon- en prijspolitiek**

De loonmatiging in de afgelopen jaren, in relatie met de tot nihil gereduceerde inflatie, heeft een uiterst essentiële rol gespeeld bij het economisch herstel. Het is zaak dat het succesvolle beleid van sociale partners wordt voortgezet. Lastenverlichting kan daarbij een ondersteunende rol spelen. Ook de aard van het loonbeleid, gekenmerkt door decentralisatie, verdient continuering en verdere uitdieping. In de onderneming vormt het arbeidsvoorwaardenbeleid steeds meer een onderdeel van een totaalbenadering rond de organisatie van de arbeid. In het komend decennium kunnen elementen van de z.g. 'share economy' (zoals winstdeling, werknemersaandelen en dergelijke) meer gemeengoed gaan worden. Verder dienen scholing en opleidingen tevens te worden ingezet als instrument van arbeidsvoorwaardenbeleid om werknemers in staat te stellen ook voor de langere termijn hun verdien capaciteit in stand te houden of te vergroten.

Het loonbeleid heeft mede (want ik denk ook aan het wisselkoersbeleid) bijgedragen aan het vrijwel uitschakelen van het inflatieverschijnsel in ons land. Er is veel aan gelegen om te verhinderen dat er in ons land weer loon/prijs-spiralen ontstaan. De overheid heeft via haar belasting- en premiebeleid een instrumentarium in handen dat kan bijdragen tot de gewenste beheerste prijsontwikkeling. De voorzigtige verlaging van het hoge btw-tarief in 1989 is daarvan een gelukkig voorbeeld.

### **Werkgelegenheidsbeleid**

Het werkgelegenheidsbeleid in de afgelopen jaren mag zonder meer succesvol worden genoemd en leidde tot een

spectaculaire groei van de werkgelegenheid; van 1984 tot 1989 met 300.000 arbeidsjaren respectievelijk 480.000 personen. Een ook in EG-verband relatief gunstige ontwikkeling. In de stukken voor de afgelopen Prinsjesdag is uitvoerig betoogd waarom desondanks de werkloosheid nauwelijks daalt.

Het is van belang goed voor ogen te hebben hoe het werklozenbestand is samengesteld. Van de huidige 450.000 werklozen volgens de CBS-definitie bestaat ruwweg 1/3 deel uit frictie, behoeft 1/3 deel om-, her- of bijscholing en is 1/3 deel moeilijk bemiddelbaar. De werkloosheid wordt steeds meer een kwalitatief probleem. Er is sprake van een snelle groei van de kenniscomponent in producten en diensten, die zich in versneld tempo zal voortzetten. Dit leidt er toe dat het scholingsniveau van de beroepsbevolking een uiterst belangrijke factor is voor economische vooruitgang.

Onder het werklozenbestand bevindt zich een categorie (ik duidde ze aan als moeilijk bemiddelbaar) die bij het huidige minimumloonkostenniveau niet rendabel kan worden ingezet. Er is in ons land in feite sprake van onverenigbaarheid tussen de opvattingen over rechtvaardige inkomensverdeling en het streven naar volledige werkgelegenheid. Waar we prioriteit geven aan de vigerende opvattingen over een rechtvaardige inkomensverdeling komt de onderkant van de arbeidsmarkt niet aan bod. Er zijn recent diverse suggesties gedaan om met name voor de laagstbetaalden de loonkosten te reduceren. Dergelijke voorstellen vanuit het gehele politieke spectrum betekenen dat men het probleem ziet en erkent, wat een voorwaarde is voor het vinden van oplossingen. In wezen gaat het om de erkenning van de prijsvorming als relevante factor voor het ruimen van de arbeidsmarkt.

### **Monetair beleid**

Het centrale element in het Nederlandse monetaire beleid is het handhaven van de bestaande wisselkoersverhouding tussen de mark en de gulden. Deze benadering is de laatste jaren, met name ook met het oog op de inflatiebestrijding en het bereikte relatief lage renteniveau, uiterst succesvol gebleken. Er kan geen enkele twijfel aan bestaan dat dit beleid moet worden voortgezet. Het daarnaast nagestreefde geldhoeveelheidsbeleid lijkt in zijn traditionele vorm, gegeven de sterk internationaal verstrengelde financiële markten, steeds moeilijker te effectueren.

De Europese economieën (en dus ook de Nederlandse) zullen via uitbreiding en versterking van het EMS steeds meer tot economische beleidsharmonisatie worden gedwongen. De totstandkoming van een Europese Centrale Bank zou dit katalysatorproces versterken. Naar mijn opvatting kan een voortgaande monetaire integratie disciplinerend werken op andere beleidsterreinen. De ontwikkelingen in de afgelopen jaren hebben dat ook wel aangetoond. Monetaire integratie hoeft met andere woorden niet te wachten op volledige harmonisatie in bij voorbeeld de sfeer van het begrotingsbeleid.

---

### **Ten slotte**

---

Ik ben mij ervan bewust u een vrij optimistisch verhaal te hebben voorgehouden. Onze economische omgeving in de jaren negentig zou er heel anders uit gaan zien als de particuliere vermogensverschaffers de Amerikaanse tekorten niet meer wensen te financieren (met als gevolg wederom uit het lood geslagen financiële markten), als de Europese eenwording in het slop raakt, als wereldwijd protectionistische tendensen gaan overheersen en als nationaal de overheidsuitgaven wederom uit de hand zouden lopen.

---

Ik ben over de kansen op dergelijke ontwikkelingen niet zo somber; ik meen dat we, weliswaar met horten en stoten, op de goede weg zijn. Met het beleidsscenario zoals ik dat heb geschetst houden we als economen de politieke omgeving een spiegel voor. Er is geen sprake van een 'zero sum game'. Dat geldt niet alleen voor de internationale verhoudingen, maar ook voor ons daarvan sterk afhankelijke nationale beleid. De tijd van ideologisch bepaalde sterk nationaal getinte beleidsscenario's is voorbij. Ook die consensus bevestigt mij in het vertrouwen op economisch rationele besluitvorming en daaruit voortvloeiende economische vooruitgang in de jaren negentig.

**H.H.F. Wijffels**